

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-2651/2014. számú ügyben**

Az eljárás megindítása

A Társaság a Szabadságjogokért civil szervezet (a továbbiakban: TASZ) azért fordult hozzám panasszal, mert több jelzés érkezett hozzájuk egy budapesti lakóotthonban történekről, ahol a bentlakó értelmi fogyatékos és látássérült személyek alapvető jogait rendszeresen megsértik; az intézmény vezetősége korlátozza a lakókat a lakóotthonból való kijárában, és a kapcsolattartáshoz való joguk gyakorlását illetően. A jelzések szerint a lakóotthon vezetője saját vallásos világnézetét erőlteti a lakókra, akiknek akaratauk ellenére is imádkozniuk kell pl. étkezések megkezdésekor. A panasz alapján felmerült az emberi méltósághoz való jog, továbbá a vallásszabadsághoz, a szabad mozgáshoz és tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog, valamint a fogyatékossgal élő személyek védelmét érintő követelmény sérelmének gyanúja.

Ezért az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbt.) 20. § (1) bekezdése alapján vizsgálatot indítottam, melynek során munkatársaim helyszíni ellenőrzést folytattak az otthonban, valamint áttanulmányoztuk a rendelkezésre bocsátott intézményi dokumentumokat, közöttük a lakóotthon alapító okiratát, működési engedélyét, szervezeti és működési szabályzatát, éves beszámolóját és házirendjét. Mindezeket túl, bekértük az otthonban foglalkoztatott dolgozók bértábláját, valamint a kormányhivatal tájékoztatását kértük korábbi vizsgálataik tapasztalatairól.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT) kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvény (a továbbiakban: Jegyzőkönyv) hatályba lépésének eredményeként hazánkban nemzeti megelőző mechanizmusként 2015. január 1-jétől az alapvető jogok biztososa fog eljárni.

A Jegyzőkönyv 4. cikke kimondja, hogy minden részes állam köteles lehetővé tenni a látogatásokat a nemzeti megelőző mechanizmus keretében, a joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely helyen, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával megfosztják vagy megfoszthatják személyes szabadságuktól. A látogatások célja az, hogy szükség esetén megerősítsék az említett személyek védelmét a kínzással és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmóddal vagy büntetésekkel szemben. A Jegyzőkönyv alkalmazásában a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.

Fentiekre tekintettel jelen vizsgálat a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak ellátására való felkészülést is szolgálta.

Érintett alkotmányos jogok és alapelvek

- A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye és a tisztességes eljáráshoz való jog: *Magyarország független, demokratikus jogállam.* [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés]
- A nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangja: *Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.* [Q) cikk (2)-(3) bekezdés]

- Az emberi méltósághoz való jog: *Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.* [II. cikk]
- Hátrányos megkülönböztetés tilalma: *A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.* [XV. cikk (1)-(2)-(5) bekezdés]
- Fogyatékosággal élők védelme: *Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.* [XV. cikk (5) bek]
- Gondolat, lelkiismeret és vallás szabadsága: *Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.* [VII. cikk (1) bekezdés]
- Szabad mozgás és tartózkodás szabadsága: *Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.* [XXVII. cikk (1) bekezdés]

Alkalmazott jogszabályok

- Az Európai Unió Alapjogi Chartája
- A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény (Magyarországon kihirdette a 2007. évi XCII. törvény)
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény
- A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény
- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot.)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet

A megállapított tényállás

A beadvány kitért arra is, hogy a lakók közül többen is tartós félelemben élnek, mivel a lakóotthon vezetője fenyegetésekkel és büntetésekkel tart rendet, emelt hangon beszél a lakókkal, és büntetésként, illetve fegyelmezésként több esetben olyan szankciókat alkalmazott, amelyben a lakók magántulajdonát vette vagy zárta el. A jelzések szerint a lakóotthon vezetősége indokolatlanul és aránytalanul beavatkozik a lakók magánéletébe – fenyegetésekkel, nyomásgyakorlással veszi rá őket az általa preferált életvezetési döntések meghozatalára.

A panaszban kiemelték, hogy a lakók fogyatékoságából, a lakhatási lehetőségeik korlátozottságából, valamint az ezekből fakadó kiszolgáltatottságukból adódóan a fenti körülmények súlyosabban érinthetik őket, mint egy érdekérvényesítésben kellő kompetenciával bíró, lakó- és tartózkodási helyét szabadon megválasztó személyt. Ezért esetükben álláspontjuk szerint az erőltetésnek vagy kényszerítésnek olyan enyhe mértéke is az egyes alapvető jogok sérelmét eredményezheti, amely más helyzetben nem feltétlenül alapozná meg az alapvető joggal összefüggő visszásságot.

I. Az intézményről

„Értelmes Életért” Alapítvány fenntartásában működő Értelmileg Sérült Vak Fiatalok Tartós Bentlakást Nyújtó Otthona – 1151, Budapest, Gubó u. 8.

Az otthon a főváros XV. kerületének zöldövezeti részén található, több szintes (pince/alagsor, földszint, emelet), hajdan bölcsőde-óvodaként működő, 2002-től az „Értelmes Életért” Alapítványnak (a továbbiakban: Alapítvány) ingyenesen használatba adott, önkormányzati tulajdonú épület. A lakóotthont létrehozó Alapítvány 1992 óta működik, célja a többszörösen hátrányos helyzetben lévő, halmozottan sérült, vak gyermekek és fiatalok segítése, életük minőségének javítása, az olyan családok segítése, akik nehéz anyagi körülmények közé kerültek és középsúlyos értelmi fogyatékos, vak gyermeket nevelnek. A kiemelten közérdekű célra létrehozott nyílt alapítvány országos kiterjedésű, közhasznú minősítésű, határozatlan időre létesített szervezet.

Az intézmény közvetlen környezete, udvara és az épületegyüttese megfelel az itt nyújtott szolgáltatásokhoz kapcsolódó igényeknek, a vonatkozó jogszabályi követelményeknek. A kaputól mindössze 20 méternyi távolságra van a legközelebbi buszmegálló, a környező utcák csendesek, a környék zöldövezeti, családias. Az intézmény építészeti megoldásai részben teszik lehetővé az akadálymentes közlekedést. A bejárathoz a lépcsőfeljáró mellett rámpa is vezet, s az épület teljes területén érzékelhető jelzéseket, vezetősávokat helyeztek el a járófelületeken. Az udvar növényzete és bútorzata ápolott, rendezett, a beltéri folyosók (is) tiszták. A foglalkoztató műhelynek, étkezőnek, orvosi szobának, közösségi együttlétre szolgáló helyiségnek helyet adó földszinti épületrész teljes mértékben akadálymentesített. Az emeleti épületrészben található lakószobák, vizesblokkok küszöbmentesítése még nem történt meg, de a dolgozók és a lakók beszámolóí alapján a küszöbök nem akadályozzák őket az épületen belüli mindennapi közlekedésben. Az emeletre lépcsőjáró szerkezettel is fel lehet jutni, bár az intézményvezető elmondása szerint a lakók ezt az eszközt nem használják.

Az intézményben egyaránt biztosítottak az éjszakai és nappali tartózkodásra, személyi tisztálkodásra (az épületben 8 zuhanyzó, 1 fürdőkád és 10 illemhely található), étkezésre, közösségi együttlétre és tevékenységekre (társalgó, foglalkoztató), mentális gondozásra, egészségügyi ellátásra (orvosi szoba, betegszoba) valamint látogatók fogadására szolgáló helyiségek. A személyzet külön irodahelyiségben végzi az adminisztratív tevékenységet, ahol zárható iratszekrényben őrzik a dokumentumokat.

A berendezés, a bútorzat a lakók életkori sajátosságainak, egészségi és mozgásállapotának megfelelő. A közös helyiségekben elhelyezett berendezési tárgyak az intézmény tulajdonát képezik, a lakószobákban használatos bútorokat is az intézmény biztosítja, a lakószobák berendezése viszont változatos, a lakók egyéni igényei szerint kialakított, de jellemzően jól felszerelt, ízléses, megfelelő bútorzattal ellátott szobákról van szó. A helyiségek, szobák tisztasága, rendezettsége, a higiénés körülmények megfelelőek. Látogatók fogadására – a házirendben szabályozott módon – a lakószobákban, a közösségi helyiségekben, jó időben a teraszon, vagy a kertben van lehetőség, elmondások szerint jellemzően a közösségi helyiségekben találkoznak látogatóikkal a lakók.

Az intézményben dohányozni kizárólag az arra kijelölt dohányzóhelyen megengedett; a faliújságra kifüggesztve hozzáférhető az ellátottjogi képviselő neve és elérhetőségei, az intézményi önköltség számítása, az intézményi térítési díj összege, valamint a házirend. A szociális foglalkoztatás keretében végzett tevékenységhez (kézi szövés) a tárgyi eszközök (szövísszék, alapanyagok) biztosítottak, a foglalkoztatás céljára szolgáló helyiség tágas, tiszta, rendezett, átszellőztethető, a foglalkoztatottak egymást a munkavégzésben nem akadályozzák.

Az alapító okirat szerint az intézmény célja az enyhe és közép fokban sérült értelmi fogyatékos vak, autista fiatalok és felnőttek segítése; életük minőségének javítása, részvétel olyan körülmények megteremtésében, amelyek között emberhez méltó életet élhetnek.

E célok elérése érdekében az Alapítvány a gyermekek szüleinek, illetve az érintett felnőttek részére jogi felvilágítást, ügyeinek elintézésében segítséget nyújt. Részt vesz az intézményesen nem gondozott gyermekek felkutatásában és – amennyiben arra lehetőség van – elhelyezésükben. A munkatársak segítséget nyújtanak a felnőtté váláshoz, az önálló élet megkezdéséhez. Támogatnak minden olyan kezdeményezést, amellyel az alapítványi célok megvalósítása elősegíthető.

Az alapítványi vagyont az érintett gyermekek, fiatalok és felnőttek oktatására, körülményeinek javítására, segélyezésére, az intézmény működtetésére, fenntartására, üzemeltetésére, felújítására, karbantartására, eszközök vásárlására, óvodai, iskolai, szakiskolai, és diákotthoni ellátásuk támogatására, valamint táboroztatásra fordítja.

Lehetőségeik szerint próbálják megoldani a halmozottan sérült vak fiatal elhelyezkedését, foglalkoztatását is.

„Az otthonban évente két tábort szerveznek, ezzel örömet szereznek gyermekeknek, fiataloknak és szabadságot a még dolgozó szülőknek. Speciális eszközök vásárlásával és két terem átépítésével segítették az iskoláskorú gyermekek oktatását, miközben tárgyalásokat folytattak az önkormányzattal és a szociális tárcával a Vakok Állami Intézete iskolájából kikerülő fiatalok elhelyezése érdekében. A családban élő fogyatékos fiatalok a megfelelő foglalkoztatás és a sorstársi közösség hiánya miatt ugyanis leépülnek, tájékozódni is elfelejtenek, és nem utolsósorban jelentős pszichés és fizikális terhelést jelentenek az olyan családokban, ahol a szülő is segítségre szorul. Tekintettel arra, hogy a szakértő annak idején nem tudta vállalni a fiatalok elhelyezését, az Alapítvány fő céljaként tűzte ki azt.” – olvasható az intézmény honlapján, a bemutatkozó sorokban.

II. Tények az intézményvezetővel folytatott beszélgetés, valamint a bekért dokumentáció alapján

Az intézményvezető elmondta, hogy az Alapítványt 1992-ben édesanyja hozta létre vak és értelmi sérült gyermekek segítésére. Az intézményben élő fiatalokat a munkavégzést illetően 2 csoportba osztják: szinten tartó és fejlesztő csoportba.

A lakók túlnyomó többsége (98%-a) cselekvőképességet kizáró (elvéve korlátozó) gondnokság alatt áll; tekintettel arra, hogy a vezető nem vállalja a gondnoki feladatokat, azt jellemzően hivatásos gondnokok látják el. A lakók átlagéletkora 28 év.

Az intézmény által foglalkoztatott 28 munkatársból 10 fő a szakszemélyzethez tartozik, 18 fő pedig kisegítő személy. Az Alapítványnak önkéntesek is besegítenek.

A vezető fontosnak tartja a testi, lelki egészséget; amint megjegyezte: „*a jogok és a kötelezettségek egyensúlyát*”. Az intézményben tehát a többség által elfogadható szabályok érvényesülnek. Az otthon által nyújtott szolgáltatások minőségének állandó színvonalát igyekeznek biztosítani. Volt arra példa, hogy *romló egészségi állapota* miatt a gondnokság alatt álló lakót – gondnokával való közös megegyezéssel – másik intézményben helyezték el.

Az intézmény vezetője arra a kérdésre, hogy agresszió, bántalmazás előfordult-e az otthonban, válaszként saját attitűdjére hivatkozott. Szerinte az általa gyakorolt meglehetősen határozott fellépés nem igényel további kontrollt, az az esetleges konfliktust megoldja.

III. Az intézmény lakóival folytatott beszélgetésekből

A helyszíni látogatás keretén belül munkatársaim 12 bentlakó fiatallal készítettek interjút hétköznapi életükről, az ellátás színvonaláról, a lakhatás körülményeiről.

A válaszadó fiatalok valamennyien a Vakok Állami Intézetéből (Vakodából) kerültek a lakóotthonba, látás- és enyhe-, illetve középsúlyos értelmi fogyatékossgal élnek. A 20 és 35 év közötti fiatal férfiak és nők szoros napirend alapján élnek: reggeli után 8 órától délután 3 óráig szőnyeget szőnek; 12.30-kor ebédelnek, délután ismét szövőszékhez ülnek, vagy szövőanyagot készítenek elő, majd fejlesztő foglalkozáson vesznek részt, tornáznak, olvasnak.

A fiatalok által szőtt szőnyeget piacon árulják, többen aktívan közreműködnek az árusításnál is.

A 18 órás vacsorát követően történik az esti tisztálkodás, olvasnak, számítógépeznek. A lakóknak saját zenekara van, sokat gyakorolnak és készülnek a koncertekre, büszkék eredményeikre, minden alkalommal izgatottan várják a következő zenei rendezvényt.

A megkérdezett fiatalok bár szorosnak tartják a napirendet, és alkalmanként túl soknak a munkát, nem igényelnek változatosságot és nagyobb rugalmasságot. *A szobafelelőssel való egyeztetést követően mindenkinek lehetősége van a lakóotthonból való kijárára* – ilyen esetekben kísérővel mehetnek ki a fiatalok sétálni, fagylaltozni, vagy a boltba vásárolni. Az elmondások alapján a kísérővel való kijárást a fiatalok nem érzik korlátozásnak, mert az önálló közlekedés sokuk számára komoly gondot jelentene, amitől tartanak. Szintén a szobafelelős dolga a pénzkezelés és pénzkiutalás, amit kérésre minden további nélkül meg is tesz.

Az ebédet a közeli Fóti Kastély étteremből szállítják a fiataloknak. Az étel minőségével és mennyiségével kapcsolatban nem számoltak be kifogásokról.

Aktív hitélet folyik az otthonban, több lakó jár misére, és imádkozik rendszeresen, de mindez nem kötelező, valamennyi megkérdezett lakó egybehangzó elmondása szerint a vallásgyakorlás önkéntes alapon történik, annak mellőzése nem jár semmilyen hátránnyal.

A családdal, rokonokkal való kapcsolattartás körében a lakók nem számoltak be nehézségekről. A közelmúltban történt azonban egy incidens¹, ami miatt az intézményvezető mindenkinek megtiltotta egy korábbi bentlakóval való beszélgetést – mert az nagyon felzaklatta a fiatalokat –, de ez a korlátozás csak ideiglenes volt.

Több fiatal rendelkezik saját mobiltelefonnal, amit a munkaidőn kívül szabadon használhatnak, illetve van internet hozzáférésük, ami lehetővé teszi a skype-on való kommunikációt. Egy alkalommal az intézményvezető büntetésből véglegesen elvette az egyik fiatal internet-hozzáférését, aminek az volt az előzménye, hogy az érintett fiatal belenyúlt a konnektorba. (Rövid, büntető szándékú megvonása után az érintett fiatal visszakapta internet-elérését.)

A fiatalok személyes tárgyaikat, magántulajdonukat a szobájukban tarthatják, saját szekrényük, fiókjuk van, azok háborításáról nem számoltak be. A lakóotthonban jelenleg egy szerelmes pár él közös szobában, elmondásuk szerint intim környezetben, magánéletük tiszteletben tartása mellett.

Egybehangzóan pozitív választ adtak a fiatalok arra a kérdésre, hogy konkrét panaszait, kéréseit a lakóotthonban meg tudják-e oldani. A szobafelelősnek történő jelzést követően a problémákat megbeszélik és megoldják, negatív tapasztalatokról nem számoltak be. Egyik társukkal kapcsolatban a közelmúltban kialakult konfliktus kapcsán előfordult, hogy az intézményvezető kiabált és határozott hangon utasított rendre. Fenyegetésre, büntetésre, bántalmazásra utaló körülményekről a fiatalok nem adtak jelzést.

Az otthonban működik lakóönkormányzat, amely havonta egyszer összeül, ezen alkalmakkor is felhozhatják problémáikat, lehetőség nyílik megbeszélni azokat, az ott összegyűjtött kérdéseket pedig átadják az intézményvezetőnek.

Az intézményvezetőt és a segítőkét nagyon tisztelik, felnéznek rájuk, feltétel nélkül szót fogadnak nekik. Beszámoltak arról, hogy az intézményvezető nem szereti a lustaságot, és ha valamiért nem vállalják a felelősséget.

Az intézményvezető néha szokott kiabálni, de ezt nem élik meg fenyegetésként vagy félelemkeltésként, a vezetőtől, a segítőtől nem félnek. Összességében jól és biztonságban érzik magukat az intézményben.

¹ http://tv2.hu/musoraink/az_ugy/32085_ertelmes_eletert_alapitvany.html
<http://www.rtlklub.hu/musorok/fokusz/cikkek/550113>

IV. Az intézmény munkatársaival folytatott beszélgetésekből

A rendelkezésre álló információk szerint 10 fő szakszemélyzet dolgozik státuszban, és 18 fő segítő végez önkéntes tevékenységet az intézményben. A helyszíni vizsgálat alkalmával öt dolgozóval készítettek egyenként személyes interjút munkatársaim.

Gyógypedagógus, 2 éve dolgozik az intézményben, státuszban.

Hétköznapokon délután 13 és 20 óra között dolgozik, hétvégén 12 vagy akár 24 órát, ha öt osztják be. Jelenleg szomatopedagógus képzésen vesz részt, az első diplomája szociálpedagógus. Szeret itt dolgozni. Az intézményvezetővel jól megértik egymást, minden problémát, helyzetet meg tud vele beszélni a szakmai értekezleteken (1 alkalom/hó). Az un. napi, kísértékezleteken az aktuális kérdéseket beszélnek meg. Ha szakmai érvek merülnek fel a vezető meggyőzhető valamely intézkedés szükségességéről. Kérdésre elmondja, hogy kifejezetten szakmai (fogyatékosügyi) kérdésekben is a vezető dönt, azonban ekkor is meg kell győzni a szakmai érvek helyességéről. Úgy tudja, az intézményben pszichiáter nem rendel, azonban pszichológusuk van. Este 20 és 21 óra között énekórát tart azoknak, akik szeretnek énekelni, nagy sikerrel. *Szociálpedagógus, emelt szintű ápoló végzettséggel, egészségügyi vezető, 2007 óta dolgozik az otthonban*

Minden foglalkoztatásban részt vesz, amelyek 17 óráig tartanak. Elsősorban a tájékozódás képességét fejlesztik, amelyben jó eredményeket érnek el. Ugyanakkor fontos, a fiatal lányokat érintő kérdésekben sokszor megkeresik a lakók, így például lelki és szexuális kérdésekben, de például kozmetikushoz is ő kíséri el a lányokat. Fontos kérdésre világított rá, amikor a testiség megjelenéséről beszélt a látásfogyatékos fiatalok tekintetében. Az intézményben egyébként igyekeznek mindent megbeszélni a fiatalokkal, ugyanakkor a kellő figyelem és a szabályszerű működés nagyon fontos.

Alapítói jogok gyakorlója, nyugdíjas, önkéntes, elmondása szerint – mindenek.

Naponta 8-18 óra között, néha 15 és 17 óra között dolgozik az intézményben. Minden napi tevékenységben részt vesz, a foglalkozások előkészítésében, az étkeztetésben, szívesen olvas fel a fiataloknak, amit ők nagyon szeretnek. Kíséri a lakókat uszodába, olykor lovakat, kutyákat hoznak az intézménybe akkor is szívesen segít. Nagyon örül, hogy az intézményvezetővel dolgozhat, az intézményben történt korábbi, kedvezőtlen események miatt nagyon sajnálja őt.

Konyhavezető – szakképzett élelmiszeripari szakember

Az étlap összeállítása és az egyéb élelmiszerek beszerzése a feladata. Mivel a főtí Kastély étteremből hozzák hétköznap az ebédet, csak hétvégén főznek az otthonban, főleg egyszerűbb ételeket. A reggeli 7.15-kor kezdődik, minden fiatalnak saját bögréje van, amelyeket jól tapintható módon jelöltek, ezzel is az önállóságot fejlesztik. Az ebédet 12.30-kor tálalják, délelőtt gyümölcs, az uzsonna mellé limonádét készítenek kifejezetten csak citromból. Mivel fontos, hogy a fiatalok ne legyenek elhízva, álláspontja szerint nagyon jelentős kérdés az élelmiszerek tápértéke, mennyisége. Mindezek miatt repetát indokolt esetben osztanak csupán, elkerülve az elhízás veszélyét. A jó kondíció érdekében nem csak a táplálkozást kontrollálják, hanem heti rendszerességgel kötelező a kondicionáló testmozgás (konditerem).

A főbejáratnál felállított automatából a lakók önállóan vételezhetnek – bolti áron – némi édességet és alkoholmentes italokat, kávé, kakaót. (Megjegyzni, hogy az automata beállításával nagymértékben nőtt a fiatalok pénzügyi készsége, az önállóságuk tekintetben megbízható.) A vacsora 18 órakor kezdődik, amely gyakran virsli, kolbász vagy meleg szendvics. Egyéb külön diétás menü szükségtelen.

A konyhavezető ezen kívül lelki vezető is. Az un. fogadóórán minden fontos kérdést meg lehet vele beszélni, – bár minden segítőhöz fordulhatnak a lakók –, így például sokakat érdekelnek a szexualitással kapcsolatos kérdések. Ugyanakkor együtt imádkozik azokkal a fiatalokkal, akik ezt igénylik.

Eddig 3 fiatal keresztkedett meg, Erdő Péter bíborosnál voltak első áldozáson, amely rendkívül nagy élmény volt számukra. Jár pap is az intézménybe, de csak azok számára tart imaórát vagy 10-15 perces imádkozást, illetve beszélgetést, akik erre igényt tartanak, mindez 10 és 11 óra között, munkavégzés közbeni pihenőidőben történik. Egyéb hitéleti tevékenység nem folyik az otthonban. Ezzel együtt hallotta ő is, hogy a „Vakodába” járó fiatalok között elterjedt, hogy itt kötelező az imádkozás, de a konyha- és lelki vezető ezt határozottan cáfolta.

Pénzügyi szakember, 4 órás akkreditált státuszban, négy hónapja dolgozik az otthonban, amikor lehet, segítőként is vállal munkát.

„Ez egy tökéletes hely” – állítja, ahol fontosnak érezheti magát. Tervei szerint nyugdíjba vonulása után visszajön önkéntesnek.

Összetartó a dolgozói „csapat”, jók a munkafeltételek, a nyereséget fejlesztésekre költik, amelyben az intézményvezető és annak édesanyja – a korábbi intézményvezető – jelentős szerepet játszik.

Álláspontja szerint ez az intézmény azonban „balhésoknak” nem jó. Kérdésre ezt azzal magyarázza, hogy a konfliktusos helyzetek megoldása néhány alkalommal megoldható, állandóan azonban nem, nincs rá megfelelő személyzet.

A sétákra egy dolgozó megy két fiattal, ekkor kisebb vásárlásokat is intéznek a környékbeli boltokban. Úgy látja, ebben az intézményben „rendben van minden”.

Összefoglalva, a helyszíni vizsgálat alkalmával folytatott beszélgetések során, az intézmény megkérdezett munkatársai – köztük az önkéntes segítők is – egybehangzóan állították, hogy a fiatalok jó közérzete érdekében a *lelki vezetés és a fegyelem* a legfontosabb. Az esetleges konfliktusokat nagy empátiával, és azonnal kezelik, valamint legfontosabb céljuk a lakók *önálló életviteléhez* szükséges intézményen belüli körülmények megteremtése. Ezzel együtt fontosnak tartották, hogy jelenleg nincs az intézményben olyan ellátott fiatal, aki agresszív magatartásával ellehetetlenítené a napi működést, így ezt a helyzetet szeretnék fenntartani.

V. A felügyeleti szerv válaszából

A vizsgálat során megkerestem az intézmény felett felügyeleti jogkört gyakorló Budapest Főváros Kormányhivatala Szociális és Gyámhivatalát (a továbbiakban: Kormányhivatal), és tájékoztatást kértem az elmúlt 3 évben folytatott, az Alapítványt, illetve az otthont érintő ellenőrzések eredményéről, intézkedéseikről.

A tájékoztatás szerint az elmúlt három év tekintetében az Alapítvány lakóotthona működésének ellenőrzését 2012. április 13-án a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal (NRSZH) végezte. Az ellenőrzésre a szociális szolgáltatók és intézmények működési engedélyezéséről és ellenőrzéséről szóló 321/2009. (XII. 29.) Korm. rendelet 15. § (1) bekezdése és a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatalról szóló 331/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet 6. § a), d) pontja alapján került sor. A hatósági ellenőrzésről készült jegyzőkönyvben a vizsgálat során feltárt hiányosságokat (személyi, pénzügyi, dokumentumokkal kapcsolatos) rögzítettek.

Az NRSZH 2012. május 7-én kelt végzésében 13 pontban szólította fel az intézményt a feltárt hiányosságok megszüntetésére. Ezek között egyebek mellett az (is) szerepelt, hogy a *fenntartónak gondoskodnia szükséges* az intézmény szakmai programjának kiegészítéséről, a lakószervezők módosításáról, illetve kiegészítéséről, valamint a vonatkozó jogszabályokban meghatározott személyi feltételek biztosításáról. A megjelölt határidőre elvégzendő intézkedéseket sorolva a végzés előírja többek között azt (is), hogy *az intézményvezetőnek gondoskodnia szükséges* az egyéni fejlesztési tervek félévente történő felülvizsgálatáról, továbbképzési terv elkészítéséről, valamint az intézményben alkalmazható korlátozó intézkedések szabályozásának kiegészítéséről.

2012. december 18-án kelt végzésében az NRSZH megállapította, hogy az intézményben feltárt hiányosságokat megszüntették – az intézményi dokumentumokat pontosították, kiegészítették, az ellátotti dokumentációra vonatkozó intézkedések a végzésben foglaltaknak megfelelően megvalósultak, valamint sor került a személyi és pénzügyi feltételek rendezésére is; így az NRSZH az eljárást megszüntette.

A Kormányhivatal 2014 májusában tervezett hatósági ellenőrzést az intézménynél, amelyre várhatóan 2014 szeptemberében kerül sor.

A vizsgálat megállapításai

1. A hatáskör tekintetében

Az alapvető jogok biztosának feladat- és hatáskörét, valamint az ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat a 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) határozza meg. Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság, illetve közszolgáltatást végző szerv (a továbbiakban együtt: hatóság) tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. A vizsgálat lefolytatásának lehetőségét az Ajbt. 20. § (1) bekezdése biztosítja számomra. Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése értelmében pedig az alapvető jogok biztos tevékenysége során – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére.

2. Az alapvető jogok tekintetében

Az alapvető jogok biztos a egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsman-intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi éllal mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jobbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek.*

A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

A fenti elvi jelentőségű tétellel összhangban vizsgálati megállapításaim érvrendszerének megfogalmazása, az egyes alapjogok, alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírói iránymutatás megszületéséig, az alkotmányszöveg változását, a tartalmi, illetve kontextuális egyezőséget is figyelembe véve – az alapvető jogok biztosaként továbbra is irányadónak tekintem az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően meghozott határozatai indokolásában kifejtett érveket, jogelveket és összefüggéseket.

A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint a Magyarország *független demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság már működése első éveiben elvi élel állapította meg, hogy a jogállam nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*.

Az Alkotmánybíróság szerint a jogbiztonság az állam kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is *világosak, egyértelműek*, működésüket tekintve *kiszámíthatóak* és *előreláthatóak* legyenek a norma címzettjei számára.

Az irányadó alkotmánybírói tézis szerint a jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a *jog által megállapított működési rendben*, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott *korlátok között* fejtik ki tevékenységüket.

A közigazgatás törvényessége akkor valósul meg, ha jogilag szabályozott eljárási keretek között működik, a jogkorlátozásra adott felhatalmazást pedig törvényi szinten pontosan kell meghatározni. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a *kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével*, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

Az emberi méltósághoz való jog

Az Alaptörvény II. cikke alapján az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. A korábban irányadó és az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő.

Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni.

Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit.

A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, ésszerűtlen különbséget tenni.

Az I. cikk (3) bekezdése határozza meg az alapjog korlátozás kritériumait, amely szerint arra csak más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával kerülhet sor.

A gondolat, lelkiismeret, vallás szabadsága

Az Alkotmánybíróság a lelkiismereti és vallásszabadság kérdéseit több döntésében elemezte. Az egyik határozatában az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy az alkotmány a lelkiismereti és vallásszabadság három fontos elemét határozza meg: a hit és meggyőződés szabadságát; a vallásgyakorlás szabadságát, beleértve a negatív vallásszabadságot, vagyis a meggyőződés kinyilvánítása mellőzését is; végül az „együttesen” és „nyilvánosan” történő vallásgyakorlás szabadságát, vagyis a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot.²

Az első abortuszhatározatában az Alkotmánybíróság a lelkiismereti szabadság jogát az általános személyiségi jog egyik aspektusaként, a személyiség integritásához való jogként értelmezte. A lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság külön is nevesített joga azt ismeri el, hogy a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül adott esetben a vallás az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog érvényesülésének feltétele. A vallásszabadság három eleme közül a vallásgyakorlás joga (a hagyományos kultuszszabadság) a legfontosabb. A gondolat- és vallásszabadságra ugyanis a jog akkor képes hatást gyakorolni, ha a gondolat vagy a belső meggyőződés a vallás gyakorlásában megnyilvánul. Ez áll legközelebb a többi szabadságjoghoz, sőt e tekintetben a vallásszabadság a kommunikációs alapjogok körébe tartozik. E jogok „anyajoga”, a véleménynyilvánítási szabadság az alapjogok hierarchiájában az Alkotmánybíróság szerint megkülönböztetett helyet foglal el: „a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszigorítóan kell értelmezni”.³ Ez pedig vonatkozik a vallásszabadságot korlátozó törvényekre is.

Szabad mozgás és tartózkodás szabadsága

A mozgásszabadság fogalma szorosan kapcsolódik a személyes szabadság fogalmához. A strasbourgi szervek gyakorlata a mozgásszabadságot a személyes szabadságba – logikus módon – beleérti. Eszerint a mozgásszabadság a személyes szabadság egyik fokozata. A személyes szabadság korlátozása ugyanis általában értelemszerűen a mozgásszabadság kisebb vagy nagyobb mértékű korlátozásával jár.⁴ A szabad mozgáshoz való jog a helyváltoztatáshoz való jog szabadságát jelenti. A magyar alkotmány a közlekedés szabadságát külön nem nevesíti, de a szabad mozgáshoz való jog magában foglalja a járművön vagy járművel és anélkül való helyváltoztatás, a közlekedés szabadságát is.⁵

A hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékosokkal élők védelme

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, amely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Az Alaptörvény XV. Cikk (4) bekezdése továbbá előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, a XV. cikk (5) bekezdése emellett külön is kiemeli, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket. A két évtizedes, töretlen, az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírósági gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében az Alkotmánybíróság két mércét alkalmazott.

² 4/1993. (II.12.) AB határozat

³ 30/1992. (II.12.) AB határozat

⁴ Alapjogok, Alkotmánytan II.; Sári János - Somody Bernadette; Budapest, 2008.; 113. oldal

⁵ 60/1993. (XI.29.) AB határozat

Az alkotmányos alapjogok tekintetében megvalósuló egyenlőtlen bánásmód esetén annak alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt alapján ítélt meg. Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom, ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot, kiterjed az egész jogrendszerre.

Az egyenlő bánásmóddal és az esélyegyenlőséggel összefüggésben érdemes arra is utalni, hogy az alapvető jogok biztosára számára az ombudsmantörvény immár fontos célként fogalmazza meg a *leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportokhoz* tartozó személyek jogainak fokozott védelmét, ugyanakkor eddig az országgyűlési biztosok – külön törvényi felhívás nélkül is – kiemelt figyelmet fordítottak az ebbe a csoportba tartozók alapvető jogainak a védelmére. A töretlen ombudsmani gyakorlat alapján nyilvánvalóan e személyi körbe tartoznak – különböző okok miatt – a *hajléktalanok, a fogyatékossgal élő személyek, az idősek, a betegek*, ezen belül pedig kiemelten a *pszichiátriai betegek, a fogvatartottak*, továbbá ide sorolhatóak a 18 év alatti *gyermek*ek, sőt a 18 év feletti *fiatal felnőttek* is.

A felsorolt egyes társadalmi csoportok más és más okokból (például az egzisztenciális helyzetük, életkoruk, egészségi vagy mentális állapotuk miatt) minősülhetnek veszélyeztetettnek, a közös pont bennük az, hogy helyzetük miatt egyfelől kiszolgáltatottak valamennyi állami, közhatalmi beavatkozással szemben. Másfelől esetükben súlyos és közvetlen következményekkel járhat az is, ha az állam nem tesz eleget egyes alkotmányos feladatainak, a speciális, rászorultakat segítő szabályozás és gyakorlat kialakításával, fenntartásával kapcsolatos kötelezettségeit nem vagy nem megfelelően látja el. Legyen szó ugyanakkor indokolatlan közhatalmi beavatkozásról, vagy éppen állami feladat, kötelezettség elmulasztásáról, az érintettek jog-, illetve érdekérvényesítő képessége minimális.

A jogegyenlőség, az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése és az esélyegyenlőség előmozdításának kötelezettsége, az egyes, kiemelten védett csoportok jogainak megfelelő biztosítása kiemelt fontosságú a foglalkoztatás területén, a munka világában. Az alapvető jogok biztosára minderre, valamint a vizsgálati hatáskör terjedelmére tekintettel az egyenlő bánásmód követelményének előmozdítása érdekében, az egyes védett csoportba tartozó személyek munkavállalásával, munkáltatásával összefüggésben több irányban folytatott átfogó jellegű vizsgálatot.

Nemzetközi kötelezettségeink

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 19. Cikke értelmében az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását: – a) a fogyatékossgal élő személyeknek másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni; – b) a fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges; – c) a mindenki számára nyújtott közösségi szolgáltatások és létesítmények azonos alapon hozzáférhetőek a fogyatékossgal élő személyek számára is, és igényeikhez igazítottak. *Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. cikke* kimondja, hogy mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés

megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatását. A 45. cikk szerint minden uniós polgárnak joga van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz.

3. Az ügy érdemében

A lelkiismereti és vallásszabadsággal az Alkotmánybíróság több döntésében foglalkozott. Az egyik legjelentősebb döntésében kimondta, hogy a lelkiismeret szabadsága *három elemet foglal magában – a hit (meggyőződés) szabadságát; a vallásgyakorlás szabadságát, beleértve a negatív vallásszabadságot, valamint – az együttesen és nyilvánosan történő vallásgyakorlás szabadsága révén – a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot is.* A három elem közül a vallásgyakorlás joga (a hagyományos kultusz-szabadság) a legfontosabb; ez áll a legközelebb a többi szabadságjoghoz is, sőt e tekintetben a vallásszabadság a kommunikációs alapjogok közé illeszkedik.

Ezt tudja a jog a legteljesebben biztosítani; sőt a vallásszabadság más összetevőit kifejező részjogoknak is ez szolgál közös nevezőjéül. Az Alkotmánybíróság ezen kívül a vallásszabadságot összefüggésbe hozta más alapjoggal is, így az emberi méltósághoz való joggal, a véleménynyilvánítás szabadságával. Az előbbivel kapcsolatban kimondta, hogy *a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül, adott esetben a vallás az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele.* Az utóbbi kapcsán pedig rámutatott, hogy a gondolat- és vallásszabadságra a jog akkor képes hatást gyakorolni, ha a gondolat vagy a belső meggyőződés megnyilvánul. Ez a megnyilvánulás a vallás gyakorlása. [4/1993. (II. 12.) AB határozat]

A szabad mozgás és tartózkodás joga a korábbi Alkotmányban is szereplő személyes szabadságjog volt az 1989. évi XXXI. törvény után. Ennek indokolása alapján a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga magában foglalja a lakóhely vagy az ország elhagyásához való jogot.

A Magyarország területén törvényesen tartózkodó személyek – magyar állampolgárok, érvényes úti okmányokkal rendelkező külföldiek stb. – belátásuknak megfelelően jogosultak a lakóhely, vagy tartózkodási hely önmaguk számára történő meghatározására, ebben nem korlátozhatók. Az Alaptörvény ezek közül az ország elhagyásának a jogát már a XIV. cikkben szabályozza, így az alapvető jog *a következő részjogosítványokból tevődik össze: az ország területén való szabad mozgás, a lakóhely szabad megválasztása, illetve a letelepedési szabadság.* Kétségtelen azonban, hogy a fentiek alapján a jog az Alaptörvény XIV. cikkében szereplő az ország elhagyásának a jogával, illetve a hazatérés jogával is szoros összefüggésben áll. Emellett *a mozgásszabadság szorosan összefügg a személyes szabadsággal is, hiszen ennek korlátozása eleve együtt jár a szabad mozgás jogának a korlátozásával is.* A Fot. – nemzetközi standardokra is figyelemmel – meghatározza azokat az alapelveket, amelyeknek az jogrendszer egészét áthatva érvényesülniük kell. A törvény 2. §-a értelmében az államnak, a társadalom szervezeteinek és tagjainak oly módon kell tevékenységüket végezni, hogy az ne okozhasson olyan károsodást, amely fogyatékoság kialakulásához vezet, illetve olyan körülményeket kell létrehozni, amelyben a fogyatékos emberek képesek lesznek teljesebb életre és a fogyatékoságukból fakadó terheik csökkenthetőek. *A fogyatékos személyekkel kapcsolatos magatartás, tevékenység során úgy kell eljárni, hogy az a fogyatékos állapot rosszabbodását megelőzze, illetőleg annak következményeit enyhítse. A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek.*

A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt. Az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban. A helyszíni vizsgálaton tapasztaltak és a lakókkal, munkatársakkal való beszélgetések alapján a következők állapíthatók meg. A lakók intézményi élete részletesen és határozott mértékben szabályozott. Rend és fegyelem érvényesül az étkezések, a munkavégzés idején, továbbá a szabadidő eltöltése alatt is. A fogyatékosággal élő fiataloknak ez a rendszer láthatóan és általunk is tapasztaltan nagy biztonságot ad; mivel életük nagy részét az intézményben, annak szabályozási keretei között élik, azt sokan nem is tudják másképp – intézményen kívül – elképzelni. A beszélgetések során az is kiderült, hogy a hitéleti tevékenység (imádkozás) valóban aktív, de nem kötelező, és a lelki gyakorlatokon, vallásos tartalmú beszélgetéseken való részvétel szabadon eldönthető. A lakókat elkísérik a környéken található templomba, illetve lehetővé teszik számukra a keresztkedést és az első áldozást is.

A fiatalok minden alkalommal nagyon várják a szabadidős foglalkozásokat – ezek testedzés az alagsori konditeremben, alkalmanként lovaglás, úszás, de a hétköznapiakon természetes a tévénézés, internetezés. Jó időben kirándulás, nyaralás, koncertek illeszkednek a programjaikba. A saját mobiltelefonjukat és az intézmény telefonját szabadidőben, a munka befejezése után használhatják. A környék boltjaiba kísérettel (szobafelelős) mennek ki; mindezt a fiatalok nem érzik korlátozásnak, mert az önálló közlekedés sokuknak komoly gondot jelentene, amitől tartanak. A családdal, rokonokkal való kapcsolattartás körében a lakók nem számoltak be nehézségekről.

A lakóotthon működésének személyi feltételei tekintetében a helyszíni vizsgálat és a rendelkezésekre bocsátott iratok alapján megállapítható, hogy az ápoló-gondozó munkakört betöltő munkatársak közül többen nem rendelkeznek a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendeletben meghatározott szakmai végzettséggel. Kétséget kizáróan arról sem tudtam meggyőződni, hogy az intézményvezető – a Kormányhivatal 2012 májusában tett felhívásának megfelelően – teljesítette-e a szociális szakvizsgát.

A halmozottan sérült, látás- és értelmi fogyatékoságuk okán fokozottan kiszolgáltatott helyzetű fiatalok sorsának, életminőségének szempontjából meghatározó jelentőségű az életterükként szolgáló intézmény működésének, a számukra „a világot jelentő” szociális szolgáltatásnak a lehető legmagasabb szintű szakmaisága, s annak folyamatos frissítése, szinten tartása, illetve ezzel összefüggésben az intézményvezető és a dolgozók szakmai kompetenciája. A fogyatékosággal élő emberek állapotukból, élethelyzetükből eredő speciális igényeinek megfelelő kielégítése, a róluk való gondoskodás, velük való foglalkozás módszertana olyan egységesített standardokból és egyéni megoldásokból összeálló komplex tudás-, ismeret- és tapasztalat-anyagot jelent, melynek alkalmazása tekintélyelvű, olykor erőfitogtató hatalmi rezsim helyett az egyéni rátermettségen és elhivatottságon túl magas szintű és naprakész szakmai képzettséghez kell, hogy kötődjön.⁶

Az intézményi működés személyi feltételeinek körében ezért garanciális jelentőségű az ilyen területen dolgozók feladatellátáshoz szükséges szakmai végzettségének megléte.

⁶ Lásd „*az intézményét hitbizományban feudális hűbértokként igazgató intézményvezető*”-ről szóló gondolatot Bugarszki Zsolt az Esély c. folyóirat 2014/3. számában megjelent „A magyarországi szociális munka válsága – vitaindító gondolatok” című tanulmányában. Kérdésünkre válaszolva az intézmény vezetője nem hallott a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezményről, annak tartalmát, üzenetét nem ismerte.

Erre tekintettel az érintett intézmény személyi feltételeinek vonatkozásában felmerülő hiányosságok a fogyatékossgal élő személyek védelmének követelménye tekintetében alapjogi szempontból aggályos helyzetet idéznek elő.

A panaszbeadványban kifogásolt szabad mozgás jogát, valamint a vallásszabadsággal összefüggő kifogásokat alapvetően nem láttam igazolhatónak. Ezzel együtt – amint fentebb már kifejtettem – a zárt intézmény immanens működési funkciója a közösségi életet rendező belső házirend, vagy egyéb olyan szabályozás, ami a napirend folyamatosságát, a lakók biztonságát szavatolja. Mindez nem jelenti azt, hogy a szociális törvényben (1993. évi III. törvény 94/F. § (2) bekezdés) felsorolt, továbbá a fogyatékossgal élő lakókra vonatkozó jogok sérelmet szenvedhetnek. Az ombudsman eszköztára azonban nem tartalmaz olyan jogosultságokat, amelyek az interjúkon elhangzottak vagy a bekért dokumentumok vizsgálata alkalmával feltárt ellentmondást feloldaná, vagy egyéb bizonyítási eljárást engedne.

Intézkedésem

Tekintettel arra, hogy a vizsgálat a beadvány alapján felmerült alapvető jogokkal összefüggő visszásság bekövetkeztének közvetlen veszélyét előidéző helyzetet tárt fel, felkérem *Budapest Főváros Kormányhivatala Szociális és Gyámhivatalát*, hogy a soron következő vizsgálata keretében fokozott figyelemmel ellenőrizze az intézményi működés személyi és szakmai feltételeit.

Budapest, 2014. szeptember

Székely László sk.